

Gyermekekfedezetű nyugdíjelem beiktatása

Giday András

Cikkem első felében elméletileg tárgyalom azt, hogy a demográfiai tényező az időskori ellátásban miként vehető figyelembe, és Magyarországon milyen elgondolások fogalmazódtak meg erre vonatkozóan. A második részben röviden leírok egy ilyen, már rövid távon is bevezethető rendszert.

A GYERMEKNEVELÉS ÉS A NYUGDÍJRENDSZEREK: ÖSSZHANGHIÁNY?

A produktív generáció a nyugdíját két módon termeli ki: egyrészt a jövedelemtermelő munkájával, másfelől azzal, hogy felneveli a következő generációt. Ennek köszönhetően részesedhet az új generáció produktív hozamából – a „befektető jogán”. Féloldalas a nyugdíjrendszer, ha eltekint a gyermekvállalásba fektetett szülői pénz- és munkaráfordításuktól.

Az öregkori megélhetés „biztosítása” évezredeken keresztül a családban felnövő gyerek volt a többgenerációs modellben. A modern kor ezzel szemben vezette a kétgenerációs családmodellt. Ehhez – mintegy segédeszközöként – nyugdíjrendszerre is szükség volt. A nyugdíjrendszerök egyrészt az egyénre koncentrálnak, másrészt a magasabb kereset után magasabb nyugdíjjogosultságot biztosítanak (ha nem is minden arányosan).

GIDAY ANDRÁS (andras.giday@gmail.com)

Polgári Szemle · 7. évfolyam 4. szám

Az ilyen rendszer azoknak hátrányos, akik a keresőmunka mellett gyereket nevelnek és a *családi munka zömét is ellátják*. Ezekért ugyanis nem (vagy legfeljebb csak minimális mértékben) jár nyugdíj később. Nincs is mit csodálkozni azon, hogy a klasszikus nyugdíjrendszer teljes körű alkalmazása után 1–2 generációval be is következett a nők „válasza”: a gyerekvállalási hajlandóság drámai csökkenése a fejlett világban.

Ha a társadalom el akarja ismerni azt, hogy a család felneveli a jövő nemzedékét, akkor a mai rendszer mellé más, a gyereknevelést honoráló elemeket vagy rendszert is be kellene iktatni. Európában ebben az irányban hoztak lépéseket, de a teljes nyugdíjtömegnek csak a viszonylag kis hányadát (legfeljebb a 2–3%-át) csoportosítják át erre a cérla¹. Az eredmény is mérsékelt maradt. Nem sikerült megállítani a negatív népesedési trend további romlását.

Ezért gyermekfedezetű, családi elem beiktatására lenne szükség, amelyik a nyugdíjban az eddigieknel sokkal nagyobb mértékben ismeri el a következő generáció felnevelésével járó erőfeszítéseket. Magyarország az ilyen elemek bevezetésében úttörő szerepet vállalhatna – azért, mert a dolgozó szülők esetében a születésszám ijesztően alacsony, ráadásul egy ilyen rendszer akár a foglalkoztatás ösztönzője is lehetne.

A gyermeknevelés figyelembevétele: főbb kérdések

Ha a nyugdíjrendszer (vagy az időskori ellátások) korrekciója során a demográfiai tényezőket kívánjuk figyelembe venni, az a következő kérdéseket veti fel:

- A nyugdíjas korúak összes ellátásának mekkora hányada függjen a demográfiai tényezőktől?
- A szabályozás maradjon meg a korosztály egészének a szintjén, vagy konkrétan vegye figyelembe azt, hogy melyik család (vagy személy) hány gyereket nevelt fel?
- A juttatás függjen-e a felnevelt gyerek keresetének a nagyságától?
- Az anya kapja a nemzedéki nyugdíjat, vagy az apa is részesülhet belőle?
- Figyelembe vegyék-e azt, hogy a gyerek folytat-e keresőtevékenységet, illetve (a párjával együtt) gyereket (unokát) nevel-e?
- Mi legyen a forrása az esetleges kiegészítő nyugdíjelemeknek?
- A gyereket nevelők számára biztosítsanak-e könnyített munkavállalási lehetőséget (pl. alacsonyabb tb-járulékkal)?

Giday András – Gyermekfedezetű nyugdíjelem beiktatása

– A mai rendszerekbe vagy azok mellé célszerű-e beiktatni a javasolt rendszert?

A demográfiai összefüggéseknek az időskori ellátásban való figyelembevételét javasló hazai elgondolások 3 csokorba szedhetők.

A személyi jövedelemadó (szja) egy részét a szülőknek kellene odaadni ...

csonyabb lenne. (Lásd Botos Katalin–Botos József: A reform reformja. Polgári Szemle, 2010/5.)

b) Giday András és Szegő Szilvia³ felvetette, hogy a nyugdíjjárulék egy részét el kellene különíteni egy gyermekfedezetű nyugdíjelem-képzésre. Ebből minden felnevelt és dolgozó gyerek után egy fix összegű juttatást adnának a kereső személy időskorú édesanya számára.

c) A személyi jövedelemadó (szja) egy részét a szülőknek kellene odaadni Baranyai Károly⁴, illetve a Barankovics Alapítvány⁵ elgondolása alapján. Baranyai Károly szerint ez a szja 1,5%-a lehetne, az Alapítvány javaslata szerint pedig az szja 5%-a. Az alapítványi elgondolás ezen túl a tb-elvonásoknál is kedvezményt biztosítana a gyerekes családok részére.

A Jobbik az szja 3%-át arra szánná, hogy azt a szülők részére utalhasák át az adózók.

Látható, hogy az időskorú szülők részére a felnevelt gyermekük után javasolt juttatásra a következő megoldások fogalmazódnak meg:

- annak a nyugdíjrendszerbe való beépítése,
- a nyugdíjrendszerrel viszonylag elkülönült, de még a nyugdíjrendszer részeként adott juttatás,
- a nyugdíjrendszerrel teljesen elkülönített juttatás.

A fentiek azt jelzik, nálunk egy vita során a korábban felsorolt elvi tényezők közül 4-5 kaphat hangsúlyos szerepet. Nevezetesen:

- a családi kiegészítő ellátást ki kapja: az anya vagy bármelyik szülő?
- a juttatás függjön-e: a felnevelt gyerekek számától; a gyerekek iskolázottságától; attól, hogy a felnevelt gyerek dolgozik-e; attól, hogy mennyit keres (vagy mennyit adózik) a gyerek?

Polgári Szemle · 7. évfolyam 4. szám

Nyugdíjrendszeren vagy adózásban keresztül

A demográfiai tényező kezelésének mikéntjét már eleve nagymértékben determinálja az, hogy egy adott javaslat milyen jövedelemelosztási csatornán keresztül kíván hatni. A nyugdíjrendszerbe való beépítésnek a hátránya, hogy

- vagy csak fokozatosan vezethető be: ellátás csak 15–20 év múlva jár majd. Elég emlékeztetni, hogy a magán-nyugdíjpénztári rendszert is úgy vették be, hogy csak a 45 alattiak esetében volt célszerű belépni, ami magával vonta, hogy az első kifizetések is csak 15–20 év múlva váltak esedékkessé;
- vagy rövidebb idő alatt is jár ellátás, de akkor az (egyébként is bonyolult) nyugdíjjellegű juttatások egész rendszerének jelentős elemeit kell módosítani, „sakktábla jelleggel”.

Az adórendszeren keresztsüli visszatérítésnek az a hátránya, ami az előnye is. Nevezetesen: a nyugdíjrendszer mellé épül. Emiatt könnyen bevezethető, és nem kell törődnie azzal, hogy a nyugdíjrendszer egyik vagy másik elvét sérti-e, illetve a nyugdíjasok szerzett jogait csorbítja-e. Viszont adórendszerbeli eszközök ként a hatóköre jóval kisebb. Az adó 3%-ának az átadása az időskorú szülők részére pl. évi 45 Mrd Ft körüli összeget jelentene, ami átlagosan, a nyugdíjat élvezők jövedelméhez viszonyítva, csak 3%.

Ráadásul át kell vennie az adózás logikáját. Mint tudjuk, adó ott van, ahol jelentős a jövedelem. A magyar szja-ban pl. a gyereket nevelő családoknak várhatóan csak az 50–60%-a fizet majd adót pl. 2013-ban. Az ő szüleik nem kaphatnának az itt javasolt adó-visszatérítésből (legfeljebb csak egy negatív adót is felvonultató rendszerben). Ezen túl a kedvezmény jelentős hanyadát azok kapnák, akiknek egyébként is átlag felettes a nyugdíja.

A célok és azok közötti prioritás

A javasolt megoldások közötti választásban segíthet eligazodni, ha tisztázza valaki, hogy milyen célokat kíván elérni a változtatással, és az egyes célok között milyen prioritási sorrendet állít fel:

a) Igazságosabb rendszer

Ha valaki orvosolni kívánja a gyereket nevelő nők által a nyugdíjrendszerben ma (is) elszenvédett igazságtalanságot, akkor eleve kívántatos a jelentős átcsoportosítás a férfiaktól a nők irányába. Ha valaki emel-

Giday András – Gyermekfedezetű nyugdíjelem beiktatása

lett teszi le a voksort, akkor az anyáknak kell a juttatás legnagyobb részét adnia (és nem általában a szülőknek).

b) Népesedési folyamatok megváltoztatása

Ha valaki az ijesztő demográfiai folyamatokat kívánja megfordítani, akkor a szülőképes korú nőkre (azaz a legfeljebb 38–40 éves korúakra) célszerű hatnia. Számukra kellene azt megjeleníteni, hogy a gyermekvállalás és -nevelés nem feltétlenül „ráfizetéses”, akár a karrier-elképzésük átmeneti félretolása esetén sem.

Ez a hatás a család mintáján keresztül is érvényesülhet. Ha egy következő évekbeli intézkedés nyomán a ma 60–64 éves nők anyagi helyzete érezhetően javulna, akkor lehet, hogy ez lenne a minta a ma 30–40 éves leányaik számára: érdemes gyereket vállalni (nevelni), hiszen így a *kereset utáni nyugdíjon túl lesz más megélhetési forrása* is időskorára.

c) Foglalkoztatás bővítése

A foglalkoztatás bővítésére akkor lehet az intézkedésnek hatása, ha a juttatás függ attól, hogy a gyerek dolgozik-e. A szülői „ráhatásnak” is szerepe lehet abban, hogy a gyerek vállal-e munkát az iskolái után és mikor. A szakmatanulás, továbbtanulás esetében egyértelmű a szülő erős befolyása, de valószínű, hogy a 18–25 éves, az első munkahelyüket sokszor csak 1–2 év után „megtaláló” fiatalokat is a mainál jobban tudnák ösztönözni a szülők a munkavállalásra. Annál is inkább, mert ilyenkor még általában a szülői házban élnek. És sokszor a 25 év felettiek esetében is elkelne némi szülői ráhatás arra, hogy segély helyett inkább *dolgozzon a felnevelt gyerek, ha lehet, legálisan*. Kívánatos lenne felméréseket végezni, hogy milyen széles körben várhatók a fenti hatások.

d) Stabil jövedelemforrás az időskorúak számára

Ha az idősek számára fontos az új jövedelemforrás stabilitása, akkor a juttatást olyan módon kell a foglalkoztatáshoz (jövedelemhez, adóhoz stb.) kötni, hogy a néhány év átlagában nyújtott teljesítmény alapján rögzítik az adott juttatás értékét (enélkül ugyanis aszerint ingadozna, hogy a megelőző évben mit mutatott fel a gyerek).

A személyi jövedelemadó rendszerén keresztüli juttatás van kitéve legjobban annak a veszélynek, hogy egy következő kormányzat azt módosítja. Az elmúlt 21 évben minden új kormány rögtön az szja-rendszer változtatásával kezdte a tevékenységét.

e) Állami újraelosztás mérséklése

Az állami újraelosztás csökkentését pártolók számára kívánatosabb

Polgári Szemle · 7. évfolyam 4. szám

lehet az olyan módszer, amelyik esetében az állam kevesebbet elvon és többet hagy vissza a „családokon belüli” generációs szolidaritásra. Ennek az adó-visszatérítés, illetve a gyermekfedezetű nyugdíj-kiegészítés felel meg jobban.

A klasszikus rendszerekhez képest a javasolt rendszerek mindenkor típusának az egyik legnagyobb vívmánya a családi szintű megfeleltetés „visszaépülése” az időskori ellátásokba. Ugyanis a gyermek keresete utáni járulék (vagy adó) egy hányada közvetve vagy áttételeken keresztül a saját szüleinek az ellátását finanszírozna.

A jövedelem-újraelosztás kérdései

A célok mellett a döntéshozók számára fontos lehet az is, hogy a jövedelem-újraelosztást miként változtatja meg egyik vagy másik módszer. Az alapkérdez, hogy a jövedelmek újraelosztásában semleges, nivelláló jellegű vagy a meglevő különbségeket felerősítő hatású legyen-e a változtatás?

a) Nyugdíjasok közötti jövedelemelosztás

Mivel a mai rendszer igazságtalanul hátrányos a társadalmi reprodukciót megvalósító anyák számára, ezért bármilyen módon kapnak ellátást, az csökkenti a meglévő különbségeket. Ez nivellál és ráadásul még igazságosabb is.

b) Nyugdíjak és munkajövedelmek közötti arányok

Kérdés az, hogy a nyugdíjak összértékét valaki elégsgesnek tekinti, vagy azt változtatná (növelné vagy csökkentené)? Ha a nyugdíjaskori ellátások összértékét növelni az adott állami bevételek mellett nem célszerű, akkor bármilyen intézkedéshez a fedezetet a nyugdíjak, időskori ellátások közötti belső átcsoportosítással kell előteremteni. Vagy a foglalkoztatási szint emelésével nyerhető többletforrást kell erre fordítani.

GYERMEKFEDEZETŰ NYUGDÍJELEM JAVASLATA (A MAI NYUGDÍJ EGY RÉSZÉNEK ÁTALAKÍTÁSÁVAL)

A gyermekfedezetű nyugdíjelem rendszere a jelenlegi alapnyugdíjak mellé épülne be.

Giday András – Gyermekfedezetű nyugdíjelem beiktatása

Juttatási oldal

A már nyugdíjakorú szülő (anya) gyermekfedezetű nyugdíjelemben részesedne. Ennek összege (kereső) gyermekenként havi 12 ezer Ft lenne.

A juttatásoknak nagyobb stabilitást kellene később adni. Úgy, hogy 10 év után egy korrekcióra kerítenek sort: amennyiben 2012 és 2021 között az anya gyereke 9 évet ledolgozott, akkor a 12 ezer Ft-ot kapná meg az anya utána havonta. Ha ennél kevesebb a ledolgozott évek száma, akkor arányosan kevesebbet.

1. sz. táblázat: A gyermekfedezetű nyugdíjelem havi juttatásai, 3 éves bevezetési ciklus esetén

Felnevelt (dolgozó) gyerekek száma	A bevezetés évében	2. évben	3. évben
1 gyerek	4 ezer Ft	8 ezer Ft	12 ezer Ft
2 gyerek	8 ezer Ft	16 ezer Ft	24 ezer Ft
3 gyerek	12 ezer Ft	24 ezer Ft	36 ezer Ft

Bevételi oldal (államháztartás)

A 37 év alattiak esetében elkülönítenék a befizetett nyugdíjjárulék egy részét, átalány jelleggel. Az átalány összege a keresetek egységes összege lenne, a javaslatunkban a havi kereset első 30 ezer Ft-ja után beszedett nyugdíjjárulék (azaz foglalkoztatottanként 10 ezer Ft/hó).

A javasolt juttatásnak a forrását kétharmad részben a nyugdíjkasszán belüli átcsoportosítás biztosítaná. Az új rendszer bevezetését könnyítené, hogy a nők nagyobb hányada esetében a jelenlegi nyugdíjuk egy része ésszerűen átalakítható ilyen gyermekfedezetű nyugdíjelemmé.

a) Az egyik forrást a nyugdíjrendszer amúgy is megreformálásra szoruló elemének, az özvegyi rendszernek a mai családi viszonyokhoz igazodó visszaigazítása biztosítaná. Ha úgy vezetik be a gyermekfedezetű nyugdíjelemet, hogy csak az kaphatja meg az özvegyi nyugdíjban részesülők közül, aki közel akkora özvegyi nyugdíjról lemond, akkor senkinek a helyzete nem lenne rosszabb. Azaz a mai özvegyi nyugdíj tekintélyes hányada ilyen módon „átváltható” gyermekfedezetű nyugdíjelemmé.

Célszerű biztosítani, hogy a nyugdíjas dönthessen, hogy az özvegyi nyugdíjat vagy a gyermekfedezetű nyugdíjelemet veszi fel. Azaz a két-fajta nyugdíj egymással kiváltható lenne.

Polgári Szemle · 7. évfolyam 4. szám

b) A forrásképzés másik eleme lehetne az, hogy a bevezetés 2–3 évében csak részlegesen kerülne sor a nők nyugdíjának az indexálására.

Ha a gyermekfedezetű nyugdíjelem bevezetésre kerül, azzal a legalább 1 gyerekkel felnevelő nők helyzete javul. Ezért cserébe elfogadhatató (a nagy többséggel), hogy egyidejűleg a nők nyugdíja esetében kisebb (mondjuk az inflációtól 2 százalékponttal elmaradó) lenne az inflációs indexálás a bevezetés éveiben.

Javasolható havi 3 ezer Ft/hó értékű kompenzáció a gyerektelen, időskorú nők részére a 2 százalékponttal kisebb indexálásért (az első évben 1 ezer, később 2, majd 3 ezer Ft).

A juttatás *a társadalom teljes nyugdíjösszegének mintegy 1/6-át tenné ki*. Ezzel a nők időskori jövedelmének az 1/3-a a felnevelt gyerekek számától függne.

A nem felsőfokú végzettségű nők esetében 2 gyerek felnevelése esetén a 10–12 évig visszafogott egyéni kereseti lehetőségeikért nagyrészt kárpótolna az új nyugdíjelem. Idős korban ugyanis annyit kap-hatnának nyugdíj kiegészítésképp, mint amennyit 10 évnyi intenzív keresőtevékenység esetén a „normál” nyugdíjrendszer biztosítana a számukra.

A gyermekfedezetű nyugdíjelem hatásai

Foglalkoztatottság révén a bevételek emelkedése

A rendszer hatására az állami bevételek emelkedése valószínűíthető. A dolgozó gyerekük utáni juttatás arra sarkallná az időskorú anyák jelentős hányadát, hogy a mainál erőteljesebben noszogassák a gyermeküket, hogy menjen el dolgozni. Rövid távon ennek első-sorban a kifehérítő hatása lehet domináns. 3–4 éves időhorizonton azonban erős lehet az a hatás is, hogy az iskolát épp elvégzett, de a továbbtanulásból kimaradó gyermekek mainál nagyobb hányadát rávennék a munkára, és szintúgy az iskolába nem járó 15–19 éves fiatalokat.

Becslésem szerint reálisan 80–100 ezer fős foglalkoztatottiszám-emelkedésre lehet számítani a rendszer eredményeképp (12 ezer Ft/gyerek juttatás esetén). Ekkora foglalkoztatásbővülés pedig kompenzáhatja azt a deficitrontó hatást, amelyet önmaga a rendszer bevezetése eredményez.

Giday András – Gyermekfedezetű nyugdíjelem beiktatása

Kiadások

A bevezetés évi 290 Mrd Ft kiadást igényel (a 3. évtől). Az özvegyi nyugdíjrendszer célirányos változtatása esetén 200 Mrd Ft megtakarítható. A többi 90 Mrd Ft-ot már az is biztosíthatja, hogy reálisan számítani lehet 90 ezer fős foglalkoztatásbővülésre, amely körülbelül ennyi nettó többletet hozhat az állam számára. Ha ennél biztosabb bevételt kíván valaki, csak akkor kell alkalmazni azt, hogy a bevezetés éveiben az inflációtól elmarad (mintegy 2 százalékponttal, a korábban leírt módon) a női nyugdíjak indexálása.

Születések számának növekedése

Nehéz erre bármiféle becslést adni. Elképzelhető szerintem, hogy a szokásos 90 ezer gyermekkel szemben akár 100 ezer gyerek születésével lehetne számolni. Ha egy ilyen változás hatását időben végiggörgetnénk, akkor hosszú időhorizonton a foglalkoztatottak száma, a GDP, az állami bevételek stb. esetében egyaránt 10%-os többlet adódna.

Amikor 2035 táján évente 140 ezren mennek majd nyugdíjba, akkor sokat számíthat az, hogy nem 90, hanem 100 ezer fiatal lép be helyetük a munkaerőpiacra.

JEGYZETEK

¹ OECD: *Pensions at a Glance*. Párizs, 2009.

² Botos Katalin: *Demográfia és nyugdíjrendszer kapcsolata*. Polgári Szemle, 2010/3.

³ Giday András–Szegő Szilvia: *Nyugdíj és gyereknevelés...* Előadás a Magyar Közgazdasági Társaságban, Társadalomgazdasági Szakosztályában, 2009. november.

⁴ Baranyai Károly: *Javaslat a nyugdíjak kiegészítésére...* Korreferátum a Magyar Közgazdasági Társaságban, Társadalomgazdasági Szakosztályában, 2009 november.

⁵ Van megoldás! *Nyugdíjreform*. Barankovics Alapítvány, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.

TOVÁBBI FELHASZNÁLT IRODALOM

Mészáros József: *Társadalombiztosítási nyugdíjrendszer és a termékenység kölcsönhatása*. Demográfia, 2005/4., Budapest.

